

TEMA 10: JOHANN SEBASTIAN BACH I GEORG FRIEDERICH HAENDEL

Bach: Biografia. Organista i compositor. Haëndel: Biografia. Operes i oratoris. Música instrumental i per a clavicèmbal. Característiques i concepte.

La culminació del Barroc la representen Bach i Haëndel. No van inventar formes ni estils nous, però van perfeccionar una època que assoleix el màxim esplendor amb ells, amalgamant totes les escoles i estils europeus.

JOHANN SEBASTIAN BACH

Biografia

Bach neix el 1685 a Eisenach (Alemanya central). Als 9 i 10 anys perd la seva mare i el seu pare. El seu germà gran, organista d'Ohrdruff, continua l'ensenyament que ja havia començat el seu pare, de violí i orgue. Estudia llatí i teologia luterana. De nit, d'amagat, agafa i copia les partitures del seu germà, familiaritzant-se amb Froberger, Pachelbel i altres. Als 15 anys deixa la casa del seu germà per entrar com a cantor al cor de Sant Miquel, de Lüneburg, on perfecciona els seus estudis de violí i clave.

Acabats els seus estudis a Lüneburg el 1702, torna a la seva terra cercant feina. Passà alguns mesos com a violinista al servei del príncep de Weimar, fins que va obtenir el lloc d'organista d'una petita església d'Arnstadt.

El 1707 se'n va com organista de Sant Blai, de Mühlhausen i es casa amb Maria Bàrbara Bach, amb qui té set fills.

El 1708 torna a la cort de Weimar, primer com a organista i després com a director de l'orquestra de cambra. Rep invitacions per a tocar a altres corts i ciutats. La seva fama com a virtuós del clavecí i de l'orgue s'extén ràpidament per tots els voltants. De fet, en vida va ser més reconegut com a organista que no com a compositor.

Després de nou anys a Weimar es traslladà a la cort del príncep Leopold de Cöthen. La seva ocupació ja no era la música religiosa, ni l'orgue ni l'orquestra, ja que el príncep era calvinista, sinó la música de cambra. Allà va produir moltes de les seves obres mestres de cambra i clavecí (sonates, duets, suites, concerts, clave ben temperat, etc.). Hi va viure en un ambient íntim i familiar fins que va morir la seva dona el 1720, deixant-li quatre fills vius. Un any després es casa amb Ana Maria Wilcken, una soprano de la cort de Cöthen amb qui viu feliçment la resta de la seva vida; van tenir tretze fills, dels quals van sobreviure cinc.

El 1722 guanya la plaça que havia quedat vacant com a cantor de l'Església de Sant Tomàs, de Leipzig, on romandrà fins la seva mort el 1750. Dirigeix també l'escola de música.

Les seves ocupacions consistien en donar set lliçons setmanals de música a un cor de nens i joves, compondre les cantates per a cada diumenge i festa i dirigir el cor i l'orquestra, dolent i indisciplinat, xocant amb la direcció, que li escatimava el sou i li exigia treball. Però se sentia compensat amb la seva fe en Déu, l'amor per la família i per la música.

El van sobreviure sis fills i quatre filles dels vint que va tenir. Amb ells assajava les seves obres i per a ells va compondre-ne bastants, com ara els Petits preludis.

Es diu que era un pare afectuós, d'humor fi i humil. Cap a 1748 va començar a perdre vista, quedant-se

totalment cec.

Trets de la seva obra i estil

Pel seu gran coneixement del contrapunt en el moviment lineal de les veus, Bach resum el passat dels dos segles anteriors, enllaçant el Gòtic amb el Barroc. Així perllonga la polifonia gòtico-renaixentista amb gran mestria a través de la imitació, el cànon i la fuga. Mai ha estat sobrepassat en aquest aspecte, ja que la segona meitat del segle, davant la impossibilitat de superar-lo en aquest terreny es va derivar per altres bandes.

Però, alhora que tanca un període, Bach obre una nova època en el domini de l'expressió i de la construcció musicals, que segueixen sent font inesgotable per a tots els estudis musicals gairebé fins avui dia. La seva riquesa harmònica i constructivisme formal són encara els grans puntals de la música actual.

A Bach se'l sol anomenar pintor i poeta. La seva gran preocupació, segons A. Schweitzer, és el simbolisme pictòric que ell tradueix en música, com Miquel Àngel ho fa a través de la plàstica. Bach no es limita, com Mozart, a redreçar el text amb boniques frases melòdiques; necessita posar el seu èmfasi en el contingut de les paraules, l'expressió de les quals intenta graduar mitjançant l'ús adequat d'imatges sonores. Així, el dolor és expressat per una línia cromàtica descendent; la repetició de notes en un moviment ràpid expressa el terror; el sentit d'eternitat, quietud, són expressats també simbòlicament a través d'imatges, tant en els preludis corals com a la mateixa música vocal. Tot i que la idea no sigui exclusivament de Bach, és ell qui va utilitzar més aquest simbolisme. El va assimilar tant que el va arribar a convertir en cosa seva.

La seva música té, per una part, l'austeritat i quadratura alemanyes i, per l'altra, la suavitat i quietud italianes. Les dissonàncies tan sàviament dosificades harmònicament al llarg de la seva obra es resolten sempre bé, sense deixar una sensació aspre i d'ansietat a l'oient. Tot en ell és mesurat; fins i tot els moviments moguts han de ser cantats i assaborits expressivament en cadascuna de les seves notes.

Alguns han volgut veure en les seves obres vertaders estudis tècnics o exercicis de prova per a l'executant. Però no han tingut en compte l'emoció, misticisme i sobrietat de la seva obra

És veritat que la seva obra té dificultats interpretatives per estar dirigida a instruments avui en desús (viola de gamba, viola pomposa, clavecí..., oboè d'amor, trompetes agudes, orgues de registres i acoblaments diferents dels actuals), per exigir virtuosismes encara avui dia difícils de superar i per faltar-hi la indicació de moviments, matisos i fraseig. Però també és veritat que la seva obra és accessible a la gran massa per la simplicitat de la seva inspiració i per la seva intensitat expressiva.

Potser per això les seus contemporanis només el van veure com un tècnic excel·lent de l'orgue i no com un líric del sentiment, en tant que les seves obres els semblaven pesades i fosques, per la qual cosa a la seva mort la seva obra va ser ignorada.

Música vocal

La seva obra es redueix gairebé totalment a l'àmbit religiós, ja que no va escriure buscant la glòria ni els aplaudiments del públic, com Haendel. És un home profundament humà, místic i cristià sincer i convençut, que posava per damunt de tot l'humà la seva esperança en Déu i l'amor cap a la música.

Les seves funcions com a mestre de capella es redueixen a compondre una sèrie d'obres litúrgiques (cantates per a cada festa, passions, corals, etc.), que, un cop executades per primera vegada, quedaven ja arxivades fins que les va recuperar Mendelssohn.

La seva música instrumental assoleix de vegades un dramatisme tal que toca el cor de qualsevol home mitjanament sensible. És natural que un home que va passar la majoria de la seva vida al servei de l'Església li

dediqués una gran part de la seva producció. La seva música religiosa, sense ser descriptiva, ens parla amb el major lirisme i humanitat mística de les alegries i patiments del cristià, així com de la passió de Crist.

El primer que cal considerar en la seva producció religiosa són els seus 371 corals. Es tracta de melodies senzilles, a quatre veus, amb o sense acompanyament d'orgue, en estil homofònic o vertical, de ritme uniforme i tranquil, que conviden al recolliment i l'oració.

Les cantates potser representin la part més extensa de la seva producció vocal. Algunes les va escriure per al cult luterà (religioses) i d'altres, les menys, per a diferents circumstàncies de la cort (cantates profanes). De les primeres en va escriure uns cinc cicles complerts per a diumenges i festes, més de 300; acostumaven a executar-se després de la lectura evangèlica, com un comentari líric del text que parafrasejaven. Acostumaven a ser una combinació d'àries solistes, recitatius i cors amb acompanyament i intermedis orquestrals en estil força similar a l'oratori. De vegades, com a la cantata-coral, un tema va saltant per les diferents veus i instruments per acabar amb un majestuós coral harmonitzat.

Entre aquestes cal ressaltar l'anomenada Acte tràgic, sobre el text home, has de morir.

D'altra banda, l'anomenat Oratori de Nadal no és més que una sèrie de sis cantates, on s'alternen grandiosos corals amb els moments de repòs i meditació.

Relacionades amb elles estan les Passions de Sant Joan i, especialment, la de Sant Mateu (entre les cinc que probablement va compondre i que s'han perdut). Aquesta última per sí sola constitueix la catedral sonora més gran de la història. La Passió de Sant Mateu és també més extensa: porta dues orquestres, dos orgues, dos cors i solistes. Aquestes obres s'executaven durant els cults de Setmana Santa i el llibretista solia confeccionar lliurament el text, basat en el relat evangèlic. Un recitador que fa d'evangelista va narrant, en forma de recitatiu musical sense acompanyament, el text evangèlic. En arribar a les paraules que corresponen a un personatge determinat, entra aquest cantant el seu recitatiu, o bé el cor si el text correspon a un col·lectiu.

Generalment, després de cada recitatiu hi ha un comentari líric, ja sigui dels solistes o del cor. De vegades, com un oasi meditatiu, el cor és substituït per un pausat i senzill coral luterà de tipus vertical, on la humanitat expressa el seu dolor davant el cruel patiment de Crist.

Finalment, dins la seva producció religiosa cal esmentar les seves quatre Misses protestants (per això només tenen Kyrie i Glòria) i la catòlica en Si menor (composada per a la cort catòlica de Desdre), que és la més coneguda de les cinc.

Música instrumental

Bach va compondre també per a gairebé totes les combinacions i gèneres instrumentals llavors en ús, als quals va aplicar el seu principi preferit d'imitació, cànon i fuga.

Tanmateix, els instruments per als quals prefereix compondre són l'orgue, el clavecí i l'orquestra de cambra.

En un principi, rep la influència de Pachelbel i Buxtehude, a causa del contacte que va tenir amb les seves obres per part dels seus primers educadors. Després, en la seva època organística a Weimar, és influenciat per l'italià Frescobaldi i, en l'època camerística de Cöthen, per Corelli i, sobretot, Vivaldi, de qui va arribar a transcriure diversos concerts per a orquestra.

Les obres per a orgue, que són les seves preferides, acostumen a desenvolupar-se en dues parts: Preludi (que de vegades és substituït per una fantasia o toccata) i la fuga pròpiament dita. La primera és més lliure i anodina, mentre que la fuga és més massissa i elaborada. La seva producció per a orgue inclou unes 60 peces d'aquest tipus, a més de sis sonates a tres veus, uns 150 corals, que són una mena de preparació al cant de

l'assemblea dels fidels; transcripcions de cinc concerts per a orgue d'altres compositors... Cal destacar la Passacaglia en do menor i fuga, que són una mena de variacions sobre un tema obstinat a la part baixa que precedeixen la fuga.

És considerable també la seva producció per a clavecí. No va fer composicions per a piano, encara que va conèixer el model de Silbermann, que no va acabar d'agradar-li. Les seves obres per a clavecí acostumen a tenir la forma de preludi i fuga o la de sonata i suite. Entre les primeres ressalten els 48 preludis i fugues en dos llibres del Clave ben temperat que va escriure per als seus alumnes per tal de consagrar la divisió del to en dues parts iguals (la tecla negra entre dues de blanques del piano); tot i que acústicament no és perfecta, en la pràctica era la més viable. Pel que fa a les sonates i suites (sis franceses, sis angleses i set alemanyes que anomena partites) es conforma a les regles de l'època de danses estilitzades amb divisió de dues seccions cadascuna. També té per a clavecí 15 invencions a dues i tres veus (aquestes darreres les anomena simfonies), que són peces curtes en estil imitatiu; 30 magistrals variacions sobre un mateix tema del seu deixeble Golberg; l'Àlbum d'Ana Magdalena Bach (petites peces dedicades a la seva segona dona i als seus fills amb fins pedagògics) i moltes altres obres.

Pel que fa a la música de cambra, Bach ha deixat un gran nombre d'obres amb múltiples combinacions instrumentals: Sonates per a violí, que esgoten virtuosísticament els recursos d'aquest instrument (és molt coneguda la seva chacona),; tres per a clave i flauta, tres per a clave i viola, etc.

Els concerts encara tenen la forma precedent no de solista amb orquestra sinó d'instruments principals que dialoguen i s'oposen al gran grup orquestral, però amb la innovació dels tres moviments o seccions. Entre ells cal destacar els que va dedicar al margrave de Brandenburg.

Hi ha també dues grans obres que Bach va escriure just abans de morir: Ofrena musical, que és una col·lecció de peces en estil contrapuntístic molt refinat (cànons, rics i fugues). I L'art de la Fuga, una col·lecció de fugues i cànons basats en un mateix tema. Aquí esgota tècnicament totes les combinacions inimaginables. Tanca l'obra una fuga quàdruple, un motiu acompanyant dels quals està basat en les notes del seu propi nom Bach segons la notació alfabètica antiga, que encara es conserva en països nòrdics. Aquí és on va quedar inacabada l'obra a la seva mort.

El decàleg del que no va fer Bach

- No va compondre òperes
- No va escriure música descriptiva, tot i que va practicar el simbolisme
- No va buscar la glòria ni els aplaudiments del públic, com Haendel
- No va viatjar massa, com Haendel
- No va escriure cançons profanes en forma de lied (melodia acompanyada)
- No va ser catòlic
- No va crear formes noves, va perfeccionar les ja existents
- No va crear nous gèneres ni estils
- No va escriure simfonies en el significat que avui donem a aquesta paraula

10.No va escriure música brillant i espectacular

HAENDEL

Biografia

L'altra figura alemanya, contemporània de Bach, és Haendel. Neix a Halle, el mateix any que Bach (1685), fill d'un cirurgià que volia que es dedicés a les lleis. Al morir el seu pare, als seus dotze anys, es va consagrar a la música. Va rebre la influència de Mattheson en les seves primeres òperes per al teatre d'Hamburg, tot i que

més tard es convertiren en rivals, fins el punt de batre's en dol.

De 1707 a 1710 visità Itàlia, on representà amb èxit diverses òperes. Després va a Londres, on destaca com organista i operista,

fins el punt de ser-hi considerat el successor de Purcell. La seva vida es reparteix doncs entre Anglaterra i la cort de Hannover a Alemanya, a la qual estava adscrit, fins que l'Elector d'aquesta Cort és proclamat Rei d'Anglaterra. Amb això s'acaben les seves desavinences i fixa definitivament la seva residència a Londres. Allà funda el 1719 la Real Acadèmia de Música per a la representació d'òperes, a la qual s'afegiren després altres companyies particulars seves a base de músics italians. Amb elles va desplegar una gran activitat operística per tal d'enfrontar-se a la competència d'altres músics estrangers, entre els quals els seus rivals Bononcini i Pórpura.

Cap al 1740 abandonà l'òpera davant l'èxit que van obtenir alguns dels seus primers oratoris, gènere que li reportaria més celebritat.

Va continuar donant concerts, malgrat quedar-se cec el 1751, fins poc abans de la seva mort, el 1759.

El seu estil

Haendel es va adaptar fàcilment a tots els estils, circumstàncies i pobles per on va passar, assimilant el millor dels seus trets per a difondre'ls amb la seva creativitat. Així fon la seva severa personalitat alemanya amb la gràcia operística italiana i amb la majestuositat anglesa. Per això la inspiració i forma de moltes de les seves obres estan supeditades als gustos i modes del públic al que es dirigia i als recursos instrumentals i vocals dels que disposava en cada cas. Però la tònica general de la majoria de la seva producció, especialment dels seus oratoris, és la brillantor i espectacularitat, la sonoritat clara i la precisió rítmica. Però aquesta pompositat i majestuositat, que defineixen perfectament de l'època, no significa afectació i artificiositat, sinó potència, brillantor i equilibri. Amb els medis més simples va saber obtenir els efectes més grandiosos, capaços de fer aixecar l'entusiasme de les grans masses. Va aprofitar material d'algunes obres seves anteriors, que un cop representades no s'havien de repetir. Però això, pràctica usual en l'època, no treu mèrit a la seva forta personalitat i originalitat musicals.

La seva obra

La seva producció operística va omplir la primera època de Haendel fins el punt de compondre de dues a tres òperes per any, fins a un total de 43. A Anglaterra, després de la mort de Purcell, gairebé només se sentien òperes italianes. Per això Haendel, que buscava el reconeixement del públic i l'èxit, va acceptar aquesta influència en les seves òperes.

Però de la mateixa manera va intentar freqüentment fugir de la banalitat i artificiositat napolitana, que concentrava tot el seu interès en les àries i recitatius, minvant els cors. Entossudint, va lluitar per sostenir les seves companyies d'òpera que queien i es tornaven a alçar. Però tenia una altra vessant, la del Haendel tendre i nen, el religiós i caritatiu.

Moltes de les seves òperes han caigut en l'oblit. Però molt diferent és el cas de la seva obra instrumental, que segueix interpretant-se per part de tots els intèrprets i orquestres del món. La suite i el concerto grosso són les seves formes preferides. Va escriure prop de 40 suites per a clavecí sol o combinat, prop de 37 sonates i trios per a música de cambra, sobretot per a violí. Cal destacar la modalitat que ell mateix va introduir als 12 concerts per a orgue i orquestra, que ell mateix executava sovint com a intermedi de les seves grans obres, i els 22 concerts per a orquestra (concerti grossi), on preval la gràcia italiana en la corda com a solista. Cal destacar també la Música Aquàtica, que li va servir per fer les paus amb el seu antic senyor de Hannover, llavors ja Rei d'Anglaterra.

També té una considerable producció religiosa de salms, motets, al·leluies, himnes per als cults anglicans i petites cantates. Però és en l'oratori on Haendel plasmarà el millor del seu geni, passant a la immortalitat. En va escriure uns 32. Els oratoris es distingeixen essencialment de les seves òperes per la importància dels cors, que en l'òpera italiana quedaven reduïts o gairebé suprimits, mentre que aquí, tot i revisar diferents estils, són l'ànima de l'obra. Són molt conegudes històricament, sobretot a Anglaterra, les seves impressionants masses corals que despertaven l'entusiasme de la multitud. Dels contrastos de l'orquestra, cor i solistes, Haendel en va saber extreure efectes dramàtics insospitats. Algunes de les seves obres més destacables són Saül, Israel a Egipte, Judes Macabeu, Jefé i El Mesies. El Mesies és una sèrie de meditacions místiques sobre l'Anunciació, Naixement i Mort de Crist; compost en només 24 dies, és el més popular d'aquests oratoris i el punt de trobada de l'art d'un alemany nòrdic amb l'art italià. Una obertura o introducció instrumental precedeix cadascuna d'aquestes obres, escrita en tres moviments (obertura francesa: lent–allegro–lent).

Per això la grandesa dels seus oratoris ve de la força i profunditat d'un home religiós que, a més d'aplaudiments (que també li agradaven) assegurava que no volia agradar als homes amb la seva música sacra, sinó fer-los millors.

9

¡Error! Argumento de modificador desconocido.